

Vitold Gombrovič

DNEVNIK 1967-1969

1967.

6. VIII '67.

Vrućina – već dva meseca – ni kapi kiše – dostiže do 28. stepena. Sa Alpa raskošna svežina stiže svake večeri, druga svežina od mora ponekad zapahne.

Miloš. Njegova žena. Nastanili su se pored, na padini Sv. Pol. Diskusije. Šetnje. Nisam ga video od pre rata, ali i tada samo par puta, onda ga skoro i nisam poznavao.

Sprijeteljili smo se odjednom vrlo intenzivno.

Ali to je bilo u maju. Sada očekujem dolazak Marije i Bogdana Pačovskih iz Kjavare, sa kojima takođe velike zapodevam diskusije.

Zub, gore, s boka, s desne strane, a takođe nešto kao da me svrbi iza uva.

Jarema je otputovao do Rima, a Marija Sperling-Jareмова na silu priprema svoju izložbu u Njujorku.

Sa Hamiltonom sam putovao svakodnevno do Žuan-le-Pen, na plažu.

Žalar (Jalard), Ru (Roux), Kristijan Buržoа (Christian Bourgois).

Kot.

Odje (Odier), Vol (Volle), Bjornstrom (Björnstrom), Boden, Stolpe i još nekoliko Holandana i Šveđana, takođe jedan Švajcarac. I Einaudi.

Izgubio sam ukus za jogurt i najradije jedem uveče tanke kriške crvenog rozbifa sa salatом.

Pivo.

Od Poljaka se toga leta nije mnogo dobilo. Napisati do Evergrin (Evergreen), posetiti Harerove (Harairove), poći do pukovnika, da li će Piper doći do sporazuma sa Neskom, šta je sa Japanom, poslati papir, obaviti gomilu pisama, telefonirati do Berlina. I taj telegram!

7. VIII '67.

Kupio sam stilski orman, takođe stilski sto i arhiresansne stolice.

Zabeležimo kako je to bilo sa nagradom, *Prix International de Littérature*, dvadeset hiljada dolara.

Najmanje pet godina bio sam nominovan za tu nagradu. Onoliko koliko su se njeni prvi laureati, Beket (Beckett) i Borhes (Borges), obojica znameniti, činili sto posto nje dostojni, toliko su imena koja su nagrađivana sledećih godina dobijala zahvaljujući kalkulacijama, koje malo imaju sa čistom umetnošću. Moja kandidatura lagano je dobijala zamah i još pre dve godine umalo da nisam šćapio nagradu za *Pornografiju*. Ali, na sreću,

čestita gospoda Mekarti (McCarthy) glasala je protiv mene. Na sreću! Koliko dugujem toj blistavoj književnici! Budući da se, po volji Najvišega (koji je verovatno hteo da mi nagradi konspirativnost, čija sam bio žrtva), nagrada baš posle toga reformisala i poprimila veći značaj i povećala duplo količinu dolara. Otada se dodeljivala svake dve godine i sa deset hiljada skočila do dvadeset.

Divlje žudnje su me spopale, kad sam se u „Le Monde” obavestio o toj reformi.

Ali svestan toga da sam osoba savršeno privatna, idealno samotna, isključena iz klika, koketerija, grupa, ambasada, sa političkog punkta viđenja i ekonomski neinteresantna, rekao sam sebi reči Kralja Sverusije: *point de reveries!*

Trenutno paf! Pogodilo me. Dvadeset hiljada. Takva suma peške ne dolazi, onda, ha, ha, kupiću sebi novi automobil!

Odmah po dobijanju nagrade podsetio sam se liste mojih književnih neprijatelja (većina, nažalost, ima poljska prezimena) i loveći po njoj, ne bih li promašio ovog ili onog, nasićivao sam se u mašti tim očajničkim kvasom, tom nekakvom izbledelom strpljivošću.

Jedina, čini se, prijemnost. Osim toga, više posla, nego nečeg drugog, samo intervjuja više od trideset. Što se tiče slave, pokazala se ona prilično uopštena. Francuski kritičar Mišel Mor (Michel Mohrt), braneći veličanstvenim govorom moju kandidaturu na zasedanju žirija, rekao je, pored ostalog: „U stvaralaštvu ovog pisca postoji nekakva tajna, voleo bih da je znam, jer ne znam da li je on homoseksualac, možda impotentan, možda onanista, u svakom slučaju ima u sebi nešto od bastarda i ne bih se začudio kad bi se bavio skrivenim orgijama u stilu kralja Ibija”. Ta pronicljiva interpretacija mojih dela i ličnosti u najboljem francuskom stilu, bila je razgrabljena od višejezičkih medija, rezultovala je time što se mladež koja je sedela u kafiću na malom trgu u Vansu (Vence) videvši me kako prolazim potiho komentarisala: – Pogledajte, to je taj stari impotent-homoseksualac, koji je bastard i orgijaš! Čak me je i skandinavska delagacija podržavala na tom žiriju kao „humanistu”, tako da su neki novinski izveštaji imali za naslove rimovano *Humanista, ili onanista*.

U drugim izveštajima o radu žirija pročitao sam da se američkom kritičaru, koji je bio za Mišimu, mog japanskog rivala, omaklo da uopšte nije ni čitao moj *Kosmos*. Kad su ga pitali šta može da kaže o tome da je *Kosmos* slabiji od Mišiminog romana, rekao je da mu je žao, ali da *Kosmos* nije mogao da pročita, jer mu ga do tog trenutka nisu poslali.

Zabeležicu takođe da je žiri zaboravio da me obavesti o tome da sam nagrađen. Posle osam dana iščekivanja, i dalje ne dobivši zvanični telegram, napisao sam Nadou da se obavesti šta to znači. Pokazalo se da je Generalni sekretar zaturio negde moju adresu, a onda pomislio da nije ni vredno da me obavesti, jer sam iz novina mogao da saznam.

Ali to su sitnice, na koje sam se već privikao, iznos nagrade imao sam u džepu i tu trku, treba reći, držao sam za dizgine, jer, prema opštem zaprepašćenju, pri eliminacijama od trideset kandidata svi su otpali osim Mišime i mene. Već imam pismenu potvrdu da sam pisac visokog kova i sertifikat koji je potpisao krem međunarodne kritike. Trijumf! Uspeh! Bravo! Zašto onda, laureate, lice ti se krivi, postaje grubo – odbojno – kakva askeza – kakav egzotizam – i samoća – i tupa ozbiljnost – i duboka mrzovolja – i neprijatna ironija – kao da su je zaključavali sa sedam pečata?... Tuđe lice koje pokazuje jedno isto: neka oko tebe igraju, koliko hoće, ti ni makac!

Mjeroševski se čudi u „Kulturi“, da se Poljaci u emigraciji malo raduju mojem uspehu. Čudim se da se on čudi. Za njih je takva nagrada isto što i najviši *testimonium paupertatis*, dokaz, da ne umeju da cene svoje vrednosti. Šta ima tu da me teši? Kada bi neko od „naših“ takvu nagradu ćapnuo, na primer Vježinjski, bilo bi opštenarodno slavlje. Ali sa mnom, tako ili ovako, samo neprijatnosti.

Neka oko tebe igraju, koliko hoće, ti ni makac! A to što moje stvari više od trideset godina nisu izgubile ništa od životnosti, da su takve *Ferdidurke* danas, kao i pre mnogo godina, možda će biti pozdravljeno radosno od Italijana, Danaca, Kanadana, Paragvajaca – to mi je bitno!

8. VIII '67.

Književnosti poljska! Ja, u dronjcima, očupani, bedni, ja – pozer, otpadnik, izdajnik, megaloman, bacam pred tvoje noge lovor međunarodni, najsvetiji od vremena Sjenkjeviča i Rejmonta.

(Oprašta se zbog neizražavanja saučešća).

21. VIII

Mislim i mislim... već treću nedelju... ništa ne razumem! Ništa ne razumem! L. je na kraju doputovao, gledao je na stvar površno, govoreći isto da je ona vredna najmanje sto pedeset hiljada dolara! Najmanje! U toj borovoj šumi, suvoj, koja podrhtava pod potpeticama, tobož iz Poljske, s kraljevskom panoramom odozgo, s pogledom na mesečinu sa povorkom zamkova, St. Paul, Cagnes, Villeneuve, kao sa mora osvetljenog ustanika.

Prelepi hrastov hol u parteru i tri veće sobe u amfiladi. Na prvom spratu još dve sobe sa zajedničkim, ali prostranim kupatilom. Solidne verande i...

Zašto traži samo četrdeset pet hiljada (ali u gotovom)? Da li je poludeo? Taj bogataš neshvatljivi... Ko je počeo? Zar moj čitalac? Da li je za mene isključivo ta cena? Advokat kaže: da imam takvu dispoziciju.

???

3. IX

Ne mogu da mislim ni o čemu drugom.

U svakom slučaju tih dvadeset hiljada nešto mi olakšavaju...

7. IX

Da kupim?

9. IX

Kupio sam.

14. IX

Već su izmerene – već obračunate, osmišljene – poveće.

Želim da zidni ćilim od Jareme sa dubokim i sočnim crno-zeleno-pirinčano-vlakna-
stim sastavom stoji u holu kraj hrastovih oplata, odgovarajući zlatnocrvenoj *tapisserie*
Marije Sperling, zasićenju crnom mrežom ritmova... a uvek tamo, na kraju amfilade, na
zidu mog kabineta.

Četiri intenzivne i ludačke Stene, dva strukturalna providna Stankjeviča, takode šest
snažno pritisnutih tišinom razvibriranih Sperlinga namenio bih (kad bi me slušali) za dve
prve sobe, istovremeno dva staroholandska platna, cenjeni poklon od Rida (Read), neka
odu na zidove mog kabineta.

Šagal (Chagall)?

Problem sa trpezarijom.

Kada bi samo ona htela da mi proda te stoličice...

Danas sam već sedeo, uistinu na improvizovanoj stolici, okružen brojnim prozorima
mog kabineta.

14. IX

Pismo od Bazilija iz Argentine, u kome piše da „Henrik“ već plovi jednim od brodo-
va linije C do Kana, da bi me „prijatno iznenadio“.

???

27. X '67.

Henrik. Ne Henrik, naprotiv! A ako je Henrik, to je sigurno Fernando!

Bazilio se čak ni ne trudi u pismu da mi protumači zašto Henrik. Zašto ne Rodrig?
Hijacinto, možda Pedro? Dalje, dalje tako, a ugledaćemo ga još kao Estebana, Tadeuša,
tako, tako, zašto ne bi bio Tadeuš?

Roza! Bezizražajna, prastara, Mulatkinja.

Sedim na improvizovanoj stolici u oblinama praznog kabineta. Beležim na bloku, na
kolenu. Sva radost od vile usred borova, pejzaža, radost preseljenja, nameštaja – do da-
vola! Ta tamna Mulatkinja je kao vodene biljke na dnu, i buncajući, kao crmpurasta ka-
pa... loše vidim... ne vidim...

I već su, naravno, ogovaranja (jer, pretpostavljam, „Henrik“ mora da ima ovde ne-
kog, inače ne bi doputovao). Alaster, vrativši se sa šetnje sa Psinom, rekao mi je sinoć,
malčice se ustežući, da ga je naš bradati Viking ispitivao u La Régence: „Da li gospodin
Gombrovič očekuje dolazak nekog od rodbine?“.

Roza – ne, nikad se neću setiti – Roza – ne sećam se – Roza – ne znam – Roza – ve-
kovi su minuli – Roza – utonula – Roza – utopljena – Roza – na dnu – Roza...

Neizražajna Mulatkinja na dnu.

A on je manijak, manijak, manijak!

O tome, da imam sina, nikad u životu nisam ni razmišljao. I, istina, prilično mi je svejedno, venčani, ili nevenčani. Moj duhovni razvoj, cela moja intelektualna evolucija, bili su te vrste, tako da sam danas iza orbite te dileme. I to, da mi se neki polumulat obraća nežnim „tatice“... odakle, kako, zašto? ... negde tamo, prihvatio bih, na kraju, privikao se. A ako je to neka ucena...

Ko mu je dao novac za putovanje od Brazilije? I te stalne volte, finte, piruete sa nomenklaturom, sa imenom, zašto? Da bi me zaskočili? Da bi me ošamutili, oslabili? Da li kombinuje da tim višeimenskim plesom meteka, tim ratničkim plesom Apača, smogne snage da mi zavrti glavu, on, tobožnji (jer ni to nije sigurno) sin neizražajne Mulatkinje, začet jedne slučajne noći, usput, nekako u prolazu, u hotelskoj noći, koju sam smetnuo s uma?... Ništa ne znam. Ne sećam se.

Iz dubokog mraka izranja sin!

Kupio sam stoličice Louis Philippe, treba ih samo presvući, tamnozelenim.

1. XI 1967.

Roza, Roza, Roza i Henrik, Henrik, Henrik i Roza, Roza, Roza i Henrik, Henrik, Henrik.

Kakav li je to Henrik!

U okruglosti moga kabineta.

6. XII '67.

Henrik, Henrik, Henrik i Roza, Roza, Roza i Henrik, Henrik, Henrik!

Kakav li je to Henrik, kažem, kakav Henrik, ponavljam!

Radije Fernando, sa Pedrom u sebi začetim!

Vladislav? Iz kog izvire Dionizio?

Nevenčani! Onda, možda čak i nekršteni... A ako kažem „nemam metrike...“?...

Čestar otrovni, mnogoimeni uokolo, iza prozora, na padinama, koji tako sedi u nevenčanim oblinama mog kabineta!

12. XII '67.

Roza, Roza, Roza i Henrik, Henrik, Henrik i Roza, Roza, Roza!

Od tropskog crnačkog hotelskog sumraka (rupa) ispreda se nevenčanost. Magla. Magle se bude, gmižu, podižu, natapaju cvetaju, uzdišu, mljackaju, zveckaju (da, zveckaju, kao kastanjete!), tamo gde sam ja u nevenčanim oblinama mog kabineta, sa mojim neizgovorivim Stenama, kojih imam

4

Henrik? A kad bi to bio prosto Hijeronim!

Leonard?

1968.

10. / '68.

Pedro?
Francisko?
Nikolas?
Konrado?
Esteban?
Manuel?
Roberto?
Marčelo?
Eduardo?
Luis?
Lućio?
Alejandro?
Bernardo?
Pablo?
Gregorio?
Antonio?
Giljermo?
Felipe?
U oblinamanevenčanim
mojim sa Rozom
kabinetu...

14. / '68.

Krizostomo?
Ksavier?
Aksel?
Bartolome?
Bazilio?
Modesto?
Benito?
Selestino?
Nevenčana
okruglost
okrug
krug
rug

21. II '68.

Roza
 Okruglost
 Krug
 U oblinama Rozinog kabineta
 Mnogoimeni
 Nevenčani
 Začeti
 I kruži, okružuje i juče je takođe gospođu Leonce pitao, da
 Okrug
 Krug
 Okrugloruglookruglostkrugrug

25. II '68.

*Okružujući sin nevenčani
 Nevenčanost okrugla sinova!
 Kabinet Rozin okrugli
 U kom začeo se sin!*

Prodajem! Prodajem! Prodajem!

Prodajem u besenjeje vilu sa njenom amfiladom, sa solidnim verandama i panoramama u borovoj šumi i okruglastim obličjem radnog kabineta!

Prodajem sina i Rozu sa bliskostima-okruglostima...

VILA NA PRODAJU ODMAH POVOLJNI USLOVI

TEL. 36-850-1 od 15 do 17 popodne.

29. III '68.

Prodao sam za dvesta četrnaest hiljada dolara, sa svim što pripada, sa panoramom, sa sinom i Mulatkinjom. Ništa nije ostalo!

3. IV '68.

Podsećam se, da sam pišući o Tirmanovoj *Zloći*, pre više godina, ovako započeo: „Tirman! Talenat!“. I danas cenim te strofe sa kačketom, smrdljivom vodom i katastrofom, sa romantičnom mesečinom iznad jaruga i prekrasnom Varšavom, koja je štrčala. Lake? „Kriminalne“? Popularne? Skoro ulične? Ma tako je! I zato, što taj spev sa raskvašenom njuškom, sa rupom od izbijenih zuba, ne primećuje ništa, ne želi da bude ni visoka literatura, ni narodna, ili proleterska, samo se rađa od trivijalnog, uličnog ukusa, od *genius loci*, od mašte, kao mačka koja šeta po tim stračarama, zato, obaveštavam, to je dostojno divljenja, stvaralačko na svoj način delo. I životno.

Jeste dakle verovatno, da Jelenjski i drugi preteruju podižući u vezi sa tim iskrenim

pesnikom ton omalovažavajući, kakvim su ga već u Poljskoj počastvovali. Tirman pak, dospevši na slobodu, koristi priliku da sređuje lične račune? Kad bi čak i bilo tako, zar je svaki proces koji je vođen protiv sadašnjeg poljskog državnog sistema istovremeno, pre svega, lični obračun? Osim toga Tirmanova osobina, kao i svih onih koji su formirani u posleratnoj Poljskoj, jeste nedostatak kristalizacije, oni su kao tečnost zamućeni, nekako nebranjivi, jer su suviše narušeni životom. To možda i nije tako loše u vremenu u kojem smo se naučili da vrlo dobro određujemo vrednosti i da se njima koristimo. Hlasko, Tirman, pripadaju onoj, možda najoriginalnijoj danas i najvišim pojedinačnim teškoćama nakostrešenoj, frakciji naše književnosti. Ja bih Tirmanu dozvolio da ratuje, sa kim hoće i kako hoće, i pratio bih ono što se pokaže u iskrama te bitke – jer njegov *Život društveni i osećajni*, mada je ponekad satira i analiza iskrzanog lirskog tenora, dovodi ipak u stvarnost... u neku specifičnu stvarnost, poljsku... i postaje neuobičajeno, izuzetno, karakteristično. Zašto? Posledica toga je da određene slabosti postaju ovde snaga? Ma i zato, što se tu čita jednovremeno i knjiga i njen autor, autor je „odande“, on je stvoren kroz to što opisuje, povezan sa svojim opisom nevidljivom pupčanom vrpcom, neprestano je sin toga čemu se opire – mada se otkinuo, mada se izborio. To utiskuje na tvorevinu žig posebne autentičnosti. Najbolje je to vidljivo u najnevinijim, sporednim rečenicama, onim koje su najmanje politički angažovane, nehotečne.

7. IV '68.

Prosuo sam kompot.

1969.

Petak

Zadivljuje i postiduje. Šta? Lehonjev *Dnevnik*, prvi tom, koji sam prelistao još jednom pažljivije. Kako je nastao taj splet koji čini istinsku originalnost toga dnevnika, ta mešavina artizma, velike osetljivosti, pronicljivosti sa... neznalaštvom, sa ignorancijom, s teskobom, sa zaslepljenošću. Jezik je izuzetan opšte gledano, i u njemu su iskazane suptilne ocene o književnosti, umetnosti i vrlo često o ljudima, ali tim jezikom Lehonj ispoveda takođe celo svoje okrutno ograničenje, nepodnošljivo poljsko. Po intelektualnom pogledu dnevnik je kao garnitura iz 1939. godine, koju vadimo iz ormara, svu potopljenu u naftalin. Lehonj nije imao nikakav pristup do savremenog čoveka i savremenog sveta, gubio se u kulturi, nije imao pojma o sadašnjoj savremenoj misli, o bilo čemu što bi mu omogućilo da pojmi sadašnjost i da se dovede u red. Haos. Mrkli mrak. Bezdan i magla. Pasije i trvenja otvorene pokožice. Godine provedene u Parizu prošle su po njemu kao kiša po krovu. A kad ga je Istorija za njegovo dobro isterala iz Poljske, utopio se u velikom svetu skoro isto tako kao prvi bolji naslednik prognan sa salaša.

Tragizam zapisa koji se odnose na Lehonjevu borbu sa romanom *Bal kod senatora* je komičan. Ništa osim naivnog „problematisanja“ tipa, da li Skarga treba da se pokaže pre ili posle dijaloga sa Eleonorom.

Taj memljivi podrum, na koji način se usadio u naš duh? Zar su slepilo prema svetu, naivnost, ignorancija bili posledica gubljenja nezavisnosti? Ma Poljska je u sasko vreme bila bez konkurencije najgluplja zemlja u Evropi, a za vreme Jagielona Poljak je ušao u vatru civilizovanih naroda; kad je Francuska imala Rablea i Montenja, mi smo imali Reja i Kohanovskog. Pa šta? Kakav razlog? Nedostatak većih gradova, poljsko „seljaštvo”? Nedeljivi duhovni primat župnika? Da, ali to možda i nije najvažnije, važnija je *forma* ovog *gubljenja forme* Evrope, koja je oblikovana delikatno, nimalo nalik na Grčku, kotrljaju se po poljskim ravninama bezmerne bradve Rusije, Azije. Biti prolazna zemlja nije lako!

Pošto je u provincijama uobičajena manija bombastičnih naslova, onda je Lehonj postao „*Altissimo Poeta*”, a Jufef Mackjevič „Hetman”. Ali, dok je *Altissimo* ipak bio rasi umetnik, Hetman bi mogao da bude pre kapetan konjice, htedoh da kažem „lake”, ali reći ću „teške”. Hetman živi samo sa jednom mišlju – borba sa komunizmom – i ništa drugo ga se ne tiče, a naročito ga ne dotiče to što je tih pedeset godina krvavog prevrata odgovor na hiljadugodišnje gušenje seljaka i radnika od strane plemstva, koje se rasejalo prostačkim opkoračenjem i proždrljivošću. Bitka sa komunizmom, a takođe i revizija snobizma, divljaštva, sadašnjeg preteranog intelektualizma, čini mi se vrlo preporučljivom, i sam je vodim. Ali nije dovoljna za to bravuroznost i ništa više, kao 1939. godine, kada su ulani jurišali na tenkove na zaprepašćenje celog sveta. Dopuštam sebi takođe da iskažem pretpostavku da kad se ne bi gornje sfere književne i intelektualne Evrope pokazale prema Hetmanovom jurišu podjednako podređeno, kao ovi tenkovi, njegove osude bi padale manje žestoko. Teško i badava – ako bi se prezimena Šulca, Vitkjeviča, Miloša ili Mrožeka, probila do ovih sredina, koje valjda nisu toliko glupave, ovo je Hetmanu nekako gluvo. Hetman tvrdi da su moje *Ferdidurke* „naduvane” (?), ali je činjenica nad činjenicama da *Ferdidurke*, iako su napisane pre trideset godina, osvajaју s mladalačkom živahnošću skoro sve zemlje Zapada; a ako Hetmana i prevedu s vremena na vreme na neki jezik, onda to nije zato što je dobar, nego zato što je lak. Istina je da se teško može uspostaviti hijerarhija kad je reč o artistskim proizvodima, ali ako ste književnik, koji stanuje 20 kilometara od Nice, i imate neprestanog posla sa piscima, kritičarima, novinarima svih nacija, nisam se susreo nijednom sa prezimenom „Mackiewicz”, imam pravo da kažem da njegove knjige ne izazivaju pažnju čitalaca koji znaju šta je ozbiljna književnost. I pored toga, Hetman me tretira strašno sa visine i grdnja tih snobova, pozera, mutljavina – večito ista beznadežna kolekcija imena, podjednako glupih koliko i uobraženih, koja me časti još od davnih vremena impotencija mozgovog jedne frakcije emigracije. Kad sam imao osam godina primenjivao sam u borbi sa mojim starijim bratom, koji me je voštio, taktiku „kukanja”. Krio sam se iza žbuna i vikao „ludak”, a kad bi kretao prema meni, odlazio sam za drugi žbun i vikao „govedo”. Zar nisu to metode previše detinjaste, gospodo, da li ste primetili da svi imamo već oko šezdesetak godina? Ide mi puno na ruku i to, da me Hetman provocira na način tako prostački, jer to me oslobađa obaveze određene diskrecije koju sam uvek osećao prema emigrantskim piscima. Sad je trenutak da usporimo malčice tog našeg, sve više ludećeg, Savanarolu. Pažnja milosna Gospodo! Pod vodstvom takvog Hetmana zalutaćete pravo u Tamnograd.

P. S. U svom tekstu u „Wiadomościach” o zbirci Hemarovih feljtona, kojeg ne štedi najviših pohvala („najinteligentnija knjiga koja se pojavila u emigraciji”), Hetman se ograduje da njegove pohvale nisu ni najmanje u vezi sa već valjda sujevernim entuzijazmom, kojega je izrazio Hemar u svom o tekstu o njemu. Evo u poslednjem broju „Wiadomości” čitamo Hemarovo pismo redakciji: „Čestitke slavnom Mackjeviču... Kakva blistava lekcija pisanja eseja!”

Ipak, ovo nije o eseju Mackjeviča o njemu, Hemaru, nego o sledećem, koji je posvećen knjizi generala Praglovsog, koju Hetman proglašava „velikom”, ili nešto poput toga. Čestitati! Nije prošlo ni tri meseca a već imamo četiri remek-dela. Živeti besmrtno u tom klubu uzajamnih adoracija.

Subota

Moja polemika sa Baškom Šubskom u „Wiadomościach”, u koju se uključilo petnaest osoba, izazvala je zgražavanje nekoliko mojih prijatelja, koji mi pišu: ko bi rekao da se važan pisac tako uprostačio! Jelenjski mi je rekao da su oni i dalje zaglavljani pravilima ponašanja i potpunim nerazumevanjem o čemu je reč. Ima pravo. Sići sa postolja, ostavivši dvor i telesnu gardu, skinuti se do gole kože, obesivši na kolac hermelina, i izaći na ulicu da bi se potukao sa prvim koji je bolji od tebe – da, to je u mom stilu. U takvoj borbi šakama uklanja se cela veštačka „uzvišenost” pisca, zasnovana na konvencijama i ceremonijalima, gubi se distanca koja ga štiti od čitalaca, istovremeno se tom povećanom okrutnošću pokazuje istinska uzvišenost i stvarna niskost, taj užasni problem, koji nas sve muči. Naprotiv, odavno sam oglasio, da sud nižeg dotiče i boli, gotovo kao „tesna cipela”, i nije istina da se nas „pisce” ništa ne tiče.

I bolje bi bilo da je borba prsa u prsa i pesnicama počela od žena. Pisac i žena, tu su dve pojave delikatne i zaštićene, znači savršeno bi bilo kada bismo se potukli. Verovatno bi ovo bilo mnogo interesantnije, kada bih shvatio bitku mnogo ozbiljnije, ali već i sama činjenica da sam prozvao javno Bašu, kako bi ona priznala sopstvenu niskost a svoju uzvišenost, ima svoje značenje. Ta polemika, dopuštam sebi da skromno primetim, jedinstvena je u istoriji književnosti. Slava Baši i meni!

Lako je razumeti u čemu je težina i strava problema. Baša, kao svako, vidi svet samo svojim očima i misli svojim umom. Čak i kad kaže „taj je viši, bolji od mene”, onda ona, a ne neko drugi, tako sudi. I kad bi saopštila da veruje u uzvišenost Ajnštajna (Einstein), jer sam tako ja obavestio ljude, jer poznajem te stvari, ona, a ne neko drugi, mora na kraju da zaključi da ti specijalisti zavređuju poverenje. Evo to, da svako, hteo ili ne, mora biti središte svoga sveta i najviši sudija, oštro se sukobljava sa objektivizmom, koji nam kaže da priznamo tuđe svetove i tuđe viđenje. Mučeništvo onih koji su se bacili Baši u pomoć a meni na pogubljenje, upravo je u tome; jer, objektivno gledajući, teško je pretpostaviti da su svi što me hvale kreteni; a ponovo, ne može se videti tuđim očima i iz te perspektive svi oni koji me hvale su kreteni i ja sa njima. Protivrečnost. *Inde irae*.

Verovatno, ako bih to uzimao mnogo ozbiljno... Ali pored svega to je za mene bilo poučno iskustvo. Najvažnije je što sam posle toga saosećao sa Bašom mnogo više, skoro prijateljski – da li i ona? Ako je tako, onda bih mnogo lakše podnosio torturu uzvišeno-

sti-niskosti, kad se ona obnaži, nego kad je obavijena delikatnostima, diskrecijama, manirima, lažnom skromnošću i drugom hipokrizijom.

Sreda

Najdublji ljudski rascep, njegova krvaveća rana, upravo je: subjektivizam – objektivizam. Suštinsko. Očajničko. Relacija subjekt – objekt, ili svest i predmet svesti je izlazna tačka filozofskog mišljenja. Zamislimo da se svet redukuje na jedan jedini predmet. Kad ne bi bilo nikoga, ko bi mogao da pojmi postojanje tog predmeta, on ne bi postojao. Svest je iza svega, poslednja, svestan sam svojih misli, tela, utisaka, spoznaja, zato ovo sve za mene postoji.

Od samih početaka misao je razbijena kod Platona i Aristotela – na subjektivnu i objektivnu misao. Aristotel kroz Tomu Akvinskog dostiže različitim putevima do našeg vremena, a Platon preko sv. Avgustina, Dekarta, preko zaslepljujuće erupcije Kantove kritike i nemačkog idealizma koji je izveden iz nje, preko Fihtea, Šelunga, Hegela, preko Huserlove fenomenologije i egzistencijalizma, dolazi do moćnog procvata, većeg nego tih prvih dana. Zato se objektivna misao realizovala danas pre svega u katolicizmu i marksizmu; ali marksizam nije, kao što je to Marks tvrdio, filozofija, a katolicizam je metafizika, zasnovana na veri. Prilično su paradoksalna subjektivna uverenja da objektivni svet postoji.

Želite li da pronadete subjektivizam i objektivizam u umetnosti? Pogledajte. Zar renesansa nije objektivizam, a barok – subjektivizam? U muzici Betoven je subjektivan, Bah objektivan. I kakve se sve glave nisu povodile za subjektivizmom! Umetnici, mislioci poput Montenja ili Ničea... a ako hoćete da vidite koliko je i dalje krvareći taj naš rascep, pročitajte dramatične stranice Sartrovog *Bića i ništavila*, posvećenog čudnom pitanju: da li postoje drugi ljudi, osim mene samog?

Kažem „čudan problem“, jer postojanje drugih ljudi je ipak najviše naučna, opipljiva očiglednost – a za Sartra, egzistencijalistu, ali i marksistu, ali i moralistu, bilo je u najmanju ruku pitanje života i smrti priznavanje ove očiglednosti. A ipak, posle temeljne analize tog problema kod Dekarta, Kanta, Hegela, Huserla, prisiljen je da prizna kako postojanje drugog čoveka nije prihvatljivo za egzaktno, filozofsko mišljenje. Zašto? Pošto sam u svojoj konačnoj pojavi, kako se kaže, čista svest, onda sam subjekat... Ako bih priznao da drugi čovek takođe jeste svest, postao bih istog trena objekat te tuđe svesti, čak stvar. Ne mogu da postoje dva subjekta u egzaktnom mišljenju, jedan isključuje drugi.

Zbog ignoranata, koji filozofiju doživljavaju kao hrpu besmislica, jer ništa ne razumeju, dozvoliću sebi da skrenem pažnju da nad analogičnom suprotnošću lome sebi glave, na primer fizičari (teorija talasa i korpuskularna svetlost, dvojno poimanje elektrona, *continuum* ajnštajnovske i Plankove teorije). Svuda, svuda, najdublja ljudska misao razbija se o istu dvojnost interpretacije, unutrašnje nije pomirljivo. I zato je čovek sam sebi takva tajna.

Ali poljskim misliocima ta bagatelna problematika to je puko zavrtanje glave, nešto za egocentrike i snobove, ili estetičare.

I stvar pojedinačna, ta korenska suprotstavljenost pojavljuje se takođe kada probamo da se zamislimo da li je svest kao takva, čista svest – dakle o ovome se radi, da svest mora da bude uvek svest čega, korelativna je, mogu da zamislim oblik tog stola, ili pokret one krave, ali svest u otkidanju od objekta ne može da bude zamišljena, jer jeste upravo to, ono što smo zamislili. Dakle, ovo pravilo identiteta, da A ravna se sa A, zavodi – opet suprotstavljenost u osnovi našeg mišljenja, otima se pokoravanju, i to nas dovodi do egzistencijalističke formule, koja je isturila nekakvo fundamentalno „zaobilaženje“ koje je stiglo do nas, tu neuhvatljivost čovečanstva: „Čovek je ono što nije i nije ono što jeste“.

Tako izgleda u opštim crtama problemčić subjektivizma, koji za većinu glavica jest „egoističko zagledanje u sopstveni pupak“ i „mutljivina“. Mutnim glavama sve je mutno. Taj bagatelni problemčić, ta malena poteškoća, dominiraju celom savremenom kulturom. Ali mutne glave nisu čak ni u stanju da razumeju kako njihov boj sa komunizmom nije ništa drugo do upravo borba subjektivizma sa objektivizmom. Budući da marksizam proishodi iz nauke, on je naučni eksperiment, ili objektivne društvene organizacije, jednostavno apstraktna teorija, koja operiše apstraktnim pojmovima, obuhvatajući ljude kako bi se tako ispoljila „spolja“. A taj koji brani svoj unutrašnji svet, svoju slobodu, svoj privatni život, konkretni, taj je na strani subjektivizma.

Još jedan primer, kako bi bolje predočili razliku između objektivizma i subjektivizma. Kad operišete čoveka koji boluje od zapaljenja slepog creva, on je za vas predmet, operišete ga tako kao što biste popravljali automobil ili neku drugu mašinu, to je mehanizam koji loše radi. Ali od strane bolesnika, tog koji „preživljava“ operaciju, stvar izgleda drukčije, ima u njoj nešto posebno, jedinstveno, vlastito, to je „njegova“ operacija.

Ponedeljak

„Knjižica o Danteu, tog Poljaka, sramotna je. Besmisleno je, idiotski, što se ta naka-za pojavila u štampi. Pocepao sam i bacio dođavola tu kretensku nakaznost. Ungareti.“

Takav telegram poslao je Dominiku de Rua Ungareti, posle listanja mog francuskog *Dantea*. Dominik mi piše da je ataše italijanske ambasade u Parizu najavio svoju vizitu.

Četvrtak

Napad i venčanje. Danas već pomalo hodam po stanu – posle četiri meseca – i počinjem da pišem. Sve se desilo u prošlosti kao u nekakvoj pretprošlosti – sedamnaestog novembra vrlo rano – razdirući bolovi u blizini srca – ne mogu da se pomeram, ječim. Ali čovek je sam za sebe nedovršena nepoznanica, i ja mada u strahu da ću umreti i sa svrdlom koje mi je kidalo prsa, nećkao sam se da li da budim Ritu i pozovem lekara u tako kasne sate; na kraju je došao i dao mi injekciju, a kad je bol popustio, i mene i Ritu obuzela je veselost, upali smo u savršeno raspoloženje, smejali smo se i govorili gluposti, da nas je lekar posmatrao kao šupljoglavce.

Sledećih dana usledilo je još nekoliko napada – ležao sam apsolutno nepokretan – ošamućen pilulama, kad bih pomerio ruku, lekar je vikao „neka se gospodin ne miče!“

– nepokretnost je trajala 2 meseca – sada je već bolje, još četiri meseca ne smem da izlazim iz kuće – ali već odgovaram na najhitnija pisma, slušam muziku. Infarkt, tako se to zove...

Nisam umro, ipak nešto u meni je ostalo dotaknuto smrću – to pre bolesti nekako je kao iza zida. Nastala je neka nova pregrada između mene i prošlosti.

Nedelja

Kod Poljaka koji dolaze iz Poljske može se primetiti nekadašnji unutrašnji kontrdanas. Govore – komunizam nas davi, koči razvoj, zemlja je u bedi, nema slobode pisanja... I onda zatim – pa šta? Naša književnost, izgradnja Varšave, naši bicikli i motocikli, naše poštanske marke su među najboljim i naš balet... Budući da smo takvi kakvi smo, ipak mi krakovski momci smo!

Ili, ili. Ili je književnost ugušena ili je „velika“. Kakav nam to stid ne dozvoljava da se prizovemo sebi, ta manija držanja fazona! Izigravanje učtivosti.

Poljak koji uspeva da *se prizove*, istog trenu postaje Evropejac i visoke klase. Poljak, koji prikriva, pokušava da se iskaže izvan granica, koji se stidi kao da su današnje ili jučerašnje mrtvilo duha njegovog direktna krivica, identifikuje se sa svojom bedom. Ko skinu sa sebe dronjke postaje suvereno nag; ko se stidi i krije ispod stolice iskrzane nogavice pokrivajući istovremeno rukom rupe na sakou, on je bednik. Taj naš večiti stid! Ta slabost!

Gospodin Stanislav Koćik objavljuje od prilike do prilike u nekom pariskom dnevnom listu informativne tekstove o književnom životu u Poljskoj. Nedavno je nastupio sa tekstom u kom me naziva „najviše poljskim od ‘velikih’ savremenih poljskih pisaca“. Vrlo lepo, ali zar ne bi bilo bolje reći „istaknutih“? Ko će da poveruje da je u Poljskoj bilo toliko „velikih“ savremenika, kad na Zapadu o tom niko ništa ne zna? Stanislav Ignaci Vitkjevič je prema gospodinu Koćiku „džinovski“ (*immense*) i nemam ništa protiv takve ocene, ali zar nije bolje imati malo smisla za humor i ne suditi tako o „džinovima“ i „velikima“? Ponosan sam što je gospodin Koćik iskoristio šansu kako bi pišući o meni prokrijumčario nešto „poljske veličine“, ali posledice mogu biti dvosekli mač, jer, iznerviran od tolikog broja veličina, spreman sam da napomenem ponešto tu i tamo u štampi emigrantskoj o umerenosti. Čovek se oseća čudno. Ceo život sam se borio za to da ne budem „poljski pisac“, nego ličnost, ja, Gombrovič, ceo takav nalog govorenja „naš“ smatram smešnim. „Zadržao je sunce, pokrenuo zemlju, poljsko dalo ga je pleme“, to već u Evropi koja nastaje danas gubi smisao. Borio sam se kako bih bio ono što jesam, a evo narod u osobi g. Koćika ponovo me šćepao i načinio od mene pero u svom paunovom repu. Iritirajuće je, takođe, da gospodin Koćik spomenuvši da sam zabranjen u Poljskoj, nije iskoristio da doda, kako ipak figuriram u nekim tamo enciklopedijama, kako je nekakav nedeljnik ipak objavio u poslednjih desetak godina esej jednog Jugoslavena i da je ipak moje *Venčanje* inscenirano negde u provinciji (tri dana je to trajalo, policija je to zabranila). Nešto u prilog vrhunskoj nepristrasnosti? Da li to ipak služi dokazivanju da nije sve tako loše, da ipak kultura u Poljskoj... itd.? Bože sačuvaj! Treba li još tumačiti, da

takve smešne zakrpe upotrebljene u važnoj stvari, kakva je cenzura, mogu da probude samilost kod francuskih čitalaca? Bolje bi bilo, gospodine Koćik, kada ne biste mahali Vitkjevičem kao standardom, već bili prosto ozbiljni. To bi i Poljskoj bilo od koristi.

Drugi primer, još suptilniji, s kojim se više ne može našaliti. Po upadu sovjetske armije u Čehoslovačku pojavili su se u emigrantskoj štampi poljski protesti, neki vrlo bitni, kao protest Andžejevskog. Principijelno ne potpisujem proteste, jer verujem da književnik nije nikakav vodič, ni učitelj, on je privatna osoba i može biti više privatna nego li druge osobe. Takođe, takvi protesti su se previše umnožili da bi mogli imati uticaj. Ne manje delim u celini njihova osećanja i jesam za njih pun priznanja. Ali jedna sitnica me zadržava, gotovo frojdovska: njihova gotovo detinja sablazan oslanja se na zaborav da je Poljska iskusila isto nasilje. Pa već godinama Poljska je okupirana zemlja – kao danas Češka. Kad bi rekli „za mene je nasilje svakodnevnica, znam šta to znači, zato osuđujem rusku najezdu” – sve bi bilo jasno. Ali su zaboravili... čak i oni koji žive u emigraciji. Zaneiti Čehoslovačkom zaboravili su sopstvenu sudbinu.

(S poljskog preveo Zoran Đerić)

The image shows a musical score for piano, consisting of three systems of staves. The first system starts at measure 17 and ends at measure 20. The second system starts at measure 21 and ends at measure 24. The third system starts at measure 25 and ends at measure 28. The score is written in a key signature of one flat (B-flat) and a 4/4 time signature. The music features a complex texture with multiple voices in both the right and left hands, including chords, arpeggios, and melodic lines. Dynamics markings include *f*, *p*, *sf*, and *cresc.*. There are also asterisks (*) under some notes in measures 18, 20, 22, and 24. The word "gra" is written above the staff in measures 21 and 25, indicating a specific musical technique or ornamentation.